

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Τα σωζόμενα πρωτότυπα αντίτυπα της Χάρτας της Ελλάδος του Ρήγα - Συμπλήρωση

Ο Ρήγας Βελεστινλής (1757-1798) εξέδωσε στη Βιέννη με χαράκτη τον Φρανσουά Μύλλερ (Franz Müller, 1755-1816) πρώτα την «Επιπεδογραφία της Κωνσταντινιπόλεως» το 1796, που αποτελεί και το πρώτο φύλλο της «Χάρτας της Ελλάδος» και το 1797 εκδόθηκαν τα υπόλοιπα έντεκα φύλλα της. Η «Χάρτα» τυπώθηκε σε 1200 αντίτυπα¹, τα οποία δόθηκαν προς πώληση εκτός από τη Βιέννη σε πόλεις της σκλαβωμένης Ελλάδος, της Βλαχίας και Μολδαβίας.

Σχετικά με τα πρωτότυπα αντίτυπα της *Χάρτας της Ελλάδος του Ρήγα*, τα οποία έχουν μέχρι σήμερα εντοπισθεί και έχουν καταγραφεί, ο Γ. Σχοινάς στην ανακοίνωσή του στο Γ' Διεθνές Συνέδριο «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγα», (2-5 Οκτωβρίου 1997), «Σωζόμενα αντίτυπα της Χάρτας του Ρήγα» κατέγραψε 17 πρωτότυπα αντίτυπα της «Χάρτας». Ο αριθμός των πρωτοτύπων αντιτύπων της Χάρτας συμπληρώθηκε από τον επιμελητή της έκδοσης των Πρακτικών του Γ' Συνεδρίου, *Υπέρεια*, Δρ. Δημήτριο Καραμπερόπουλο² με άλλα 17, ανεβάζοντας τον αριθμό των σωζόμενων πρωτοτύπων

---

1. Αιμ. Λεγράνδ-Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινή και των συν αυτώ μαρτυρησάντων*, Αθήνα 1891, αναστατική επανέκδοση (επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλος) με την προσθήκη ευρετηρίου από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνο-Ρήγα, Αθήνα 1996, β'επανάκδ. 2000, σελ. 61.

2. *Υπέρεια*, Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Οκτ. 1997), τόμ. 3, 2002, σελ. 965-979.

αντιτύπων της «Χάρτας της Ελλάδος» στα 34. Προστίθεται για το 33^ο πρωτότυπο αντίτυπο της «Χάρτας» ότι αυτό ανήκει στην Συλλογή της κας Σύλβιας Ιωάννου και το οποίο εκτέθηκε στο Μορφωτικό Ίδρυμα της Τραπέζης Κύπρου, Φανερωμένης 86-90 Λευκωσία, (αυτοψία 22 Οκτωβρίου 2007).

Έκτοτε μετά την έκδοση του 3^{ου} τόμου *Υπέρεια* το 2002 και μέχρι σήμερα έχουν εντοπισθεί και άλλα πρωτότυπα αντίτυπα της «Χάρτας της Ελλάδος». Σε μερικά έχει γίνει αυτοψία, σε μερικά υπάρχουν μόνο πληροφορίες από δημοσιεύματα και σε άλλα έχουμε προφορικές πληροφορίες. Αναλυτικότερα:

35. Στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Δάφνης 61, Π. Ψυχικό 15452, Αθήνα) εντοπίστηκε ένα πλήρες σε καλή κατάσταση μονόχρωμο πρωτότυπο αντίτυπο της «Χάρτας», (αυτοψία 1 Ιουλίου 2004).
36. Στη Βιβλιοθήκη «Ο Κοραΐς» της Χίου εντοπίστηκε αντίτυπο της *Χάρτα της Ελλάδος*, (αυτοψία 16 Οκτωβρίου 2004), από το οποίο όμως λείπουν τα φύλλα 4, 5 και 12. Είναι σε καλή κατάσταση και μόνο δύο φύλλα έχουν σε δύο γωνιές ελαφρά λερώματα. Τα φύλλα είναι επιχρωματισμένα στις διαγραμμίσεις των επαρχιών και τοπαρχιών, καθώς και στα παράλια. Σύμφωνα με την πληροφορία (23 Οκτωβρίου 2008) του καθηγητού Στεργίου Φασουλάκη βρέθηκε το 12^ο φύλλο της «Χάρτας». Από το σώμα του πρωτότυπου αντιτύπου της Βιβλιοθήκης της Χίου λείπουν τώρα μόνο δύο φύλλα.
37. Η Βασιλική Βιβλιοθήκη της Στοκχόλμης κατέχει ένα πλήρες πρωτότυπο αντίτυπο της Χάρτας, το οποίο είχε αγορασθεί σε δημοπρασία στη Γερμανία σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας δόθηκαν (20 Οκτωβρίου 2004) από την Μορφωτική Ακόλουθο της Ελληνικής Πρεσβείας στη Στοκχόλμη κα Τζία Γιοβάνη. Μάλιστα φίλοι της Επιστημονικής μας Εταιρείας είχαν δει σε πλατεία της Στοκχόλμης τον Αύγουστο του 2001 αφίσα στην οποία αναγγελλόταν η έκθεση της *Χάρτας της Ελλάδος* του Ρήγα στην Βασιλική Βιβλιοθήκη. Το κάθε φύλλο είναι κομμένο κάθετα στη μέση και κολλημένα σε πανί. Είναι σε καλή κατάσταση και διατίθεται και σε ψηφιακή μορφή, την οποία μας έστειλε ευγενικά από τη Στοκχόλμη ο κ. Ξενοφών Παγκαλιάς, (8 Οκτωβρίου 2010).
38. Ο Σπυρίδων Λάμπρος είχε δει αντίτυπο της «Χάρτας» του Ρήγα στη Βιβλιοθήκη του Γεωργίου Ζαβίρα, που διατηρούνταν στην Ελληνική Κοινότητα της Βουδαπέστης. Χαρακτηριστικά σημειώνει ότι εκ «των αξιολογοτέρων δε δώρων του Ζαβίρα υπήρξε και η Χάρτα του Ρήγα, ήτις και περισώζεται εντός περικαλύμματος εκ χαρτονίου, τελείως καινούργης, ως ει ταύτην την στιγμήν είχαν εξέλθει

εκ των πιεστηρίων. Το δε όνομα του κτήτορος και δωρητού Γεωργίου Ζαβίρα φέρεται εφ' εκάστου των δώδεκα της Χάρτας...»³.

39. Σύμφωνα με το δημοσίευμα «Το Μουσείο Ζακύνθου» του περιοδικού *Επτανησιακά Φύλλα*⁴ δίνεται η πληροφορία ότι στο Μουσείο υπήρχε αντίτυπο της Χάρτας του Ρήγα, το οποίο όμως κήκε στον σεισμό 12-15 Αυγούστου 1953.
40. Πρωτότυπο αντίτυπο της Χάρτας υπήρχε και στη Βιβλιοθήκη του Σπ. Μαρκεζίνη, το οποίο είχε δοθεί από τον βιβλιοπώλη Ευτ. Βαγιονάκη, (πληροφορία 1 Ιουλίου 2000 από τον διάδοχο του βιβλιοπωλείου Βαγιονάκη κ. Σαπουντζάκη, Ιπποκράτους 15, Αθήνα).
41. Στο Πολεμικό Ιστορικό Αρχείο της Μόσχας υπάρχει πρωτότυπο αντίτυπο της «Χάρτας της Ελλάδος», της οποίας τα 12 φύλλα είναι επικολημένα σε ύφασμα και σε καλή κατάσταση. Η πληροφορία μας δόθηκε από τον καθηγητή κ. Γρέκορι Αρς κατά τη συνάντησή μας στην Αθήνα 15 Οκτωβρίου 2008.
42. Στο Πολεμικό Ιστορικό Αρχείο της Μόσχας υπάρχει και δεύτερο πρωτότυπο αντίτυπο της «Χάρτας» σε δώδεκα φύλλα και σε καλή κατάσταση σύμφωνα με την πληροφορία που μας έδωσε ο καθηγητής Γρέκορι Αρς κατά τη συνάντησή μας στην Αθήνα 15 Οκτωβρίου 2008.
43. Πρωτότυπο αντίτυπο της «Χάρτας» βρίσκεται στην Ιδιωτική Συλλογή του κ. Νικήτα Σταυρινάκη και το οποίο εκτέθηκε στην Έκθεση «200 κεμήλια της Συλλογής Νικήτα και Ευαγγελίας Σταυρινάκη», στο εκθεσιακό Κέντρο «Αθηναίς», Βοτανικός, Αθήνα, (αυτοψία, 5 Νοεμβρίου 2007). Είναι πλήρης η «Χάρτα» αλλά το κάθε φύλλο έχει κοπεί σε 4 κομμάτια και έχουν κολληθεί σε πανί. Ο συλλέκτης το αγόρασε στο Λονδίνο το 2003 από ένα Έλληνα που ξούσε στην Ινδία και είχε παντρευτεί μία Ινδή και ο οποίος όμως κράτησε το 1^ο φύλλο της «Χάρτας». Αυτό το φύλλο ο κ. Σταυρινάκης το αντικατέστησε με άλλο πρωτότυπο που βρήκε και συμπλήρωσε τα 12 φύλλα της «Χάρτας».
44. Στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Ηράκλειο, υπάρχει πρωτότυπο αντίτυπο της «Χάρτας». Σε τηλεφωνική επικοινωνία (27 Μαρτίου 2008) με τον κ. Καλουτσάκη του Μουσείου μας ανέφερε ότι το αντίτυπο αυτό ήταν δωρεά του Εμμ. Τσουδερού (1882-1956). Τα 12 φύλλα είναι ακέραια σε πολύ καλή κατάσταση, χωρίς επιχρωματισμούς. Έχει γίνει συντήρηση για μικρές οξειδώσεις.
45. Στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Harvard απόκειται αντίτυπο της «Χάρτας της Ελλάδος». Μνημονεύεται στο «A Catalogue of the Maps and Charts in the

3. Σπ. Λάμπρος, «Η Βιβλιοθήκη της ελληνικής Κοινότητος Βουδαπέστης και οι εν τη πόλει ταύτη σωζόμενοι ελληνικοί κώδικες», *Νέος Ελληνομνημών*, τόμ. 8, 1911, σελ. 70-79 (το παράθεμα στη σελ. 71) και «Σελίδες εκ της Ιστορίας του εν Ουγγαρία και Αυστρία Μακεδονικού Ελληνοισμού», *Νέος Ελληνομνημών*, τόμ. 8, 1911, σελ. 289.

4. Βλ. *Επτανησιακά Φύλλα*, τόμ. Δ' 1, 1960, σελ. 21, στο άρθρο «Το Μουσείο Ζακύνθου».

- Library of Harvard University in Cambridge Massachusetts», Cambridge 1831, p. 161. (Αναζήτηση στο Internet, 6 Σεπτεμβρίου 2010 στο www.hcl.harvard.edu/libraries/maps).
46. Στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας υπάρχει πρωτότυπο αντίτυπο της «Χάρτας», Bibliothèque nationale de France. Cartes et Plans, Ge CC 002656 (1-12). Αναφέρεται από Γ. Τόλιας, *Αποχαιρετισμός στο Γένος. Αυτοκρατορία και πατριωτισμός στο χαρτογραφικό έργο του Ρήγα (1976-1977)*, εκδόσεις Μένανδρος, Αθήνα 2009, σελ. 51.
  47. Στη Βασιλική Γεωγραφική Εταιρεία του Λονδίνου, Βρετανική Βιβλιοθήκη, απόκειται αντίτυπο «Χάρτας», σύμφωνα με πληροφορία καθηγητού Ευαγγέλου Λιβιεράτου, (20 Νοεμβρίου 2008). Μάλιστα ανέφερε ότι απόκειται δύο αντίτυπα της Χάρτας. Όμως το ένα έχει ήδη καταγραφεί με τον αρ. 17 από τον Γεώργιο Σχινά (*Υπέρεια*, τόμ. 3, σελ. 974).
  48. Πρωτότυπο αντίτυπο της Χάρτας κατείχε ο Εμμανουήλ Ιωαννίδης και περιέγραψε τα δώδεκα φύλλα της «εν Αμοργώ 2 Αυγ. 1893» με τίτλο «Βιβλιακά και περί τινων εκδόσεων μη αναφερομένων εν τω καταλόγω Ανδρέου Παπαδοπούλου Βρετού» στο περιοδικό *Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος*, τόμ. 25 (1893-1894), σελ. 45-49.
  49. Σε ιδιωτική Συλλογή υπάρχουν λίγα φύλλα της «Χάρτας», τα 2, 6, 8, 9 και άλλο ένα κομμένο χωρίς να μνημονεύεται ο αρ. φύλλου. Είναι χωρίς χρωματισμούς, αλλά ένα φύλλο έχει δύο μεγάλες τρύπες. Πληροφορία (25 Ιουλίου 2009) του υπαλλήλου της Εθνικής Βιβλιοθήκης Ελλάδος κ. Γιάννη Σκορδίλη, ο οποίος είναι συντηρητής χαρτών.
  50. Στη Βιβλιοθήκη του Άμστερνταμ υπάρχει πρωτότυπο αντίτυπο της «Χάρτας». Πληροφορία του καθηγητού κ. Πάνου Καραγιώργου, (5 Οκτ. 2007).
  51. Αντίτυπο της Χάρτας της Ελλάδος κατέχει η Συλλογή Κωνσταντίνου Σταΐκου - Βιβλιοθήκη Κοινωφελούς Ιδρύματος Αλεξάνδρου Σ. Ωνάση (Λεωφόρος Αμαλίας 56, Αθήνα). Προέρχεται από τη Βιβλιοθήκη του ιατρού Αθ. Χατζηδημό και λείπει το φύλλο 4. Είναι επικολλημένα τα φύλλα το ένα δίπλα στο άλλο και έχει αναρτηθεί στον τοίχο. Υπάρχουν επιχρωματώσεις σε αρκετές διαγραμμίσεις και μικρές φθορές σε μερικά φύλλα (αυτοψία, 27 Ιουλίου 2011).

Συμπερασματικά τονίζουμε ότι τα μέχρι σήμερα γνωστά αντίτυπα της Χάρτας της Ελλάδος του Ρήγα ανέρχονται στα πενήντα ένα (51), στοιχείο που δείχνει τη γενικότερη διασπορά της. Επί πλέον διαπιστώνεται ότι είναι το μόνο έργο του Ρήγα, του οποίου έχουν διασωθεί και είναι γνωστά μέχρι σήμερα τόσα πολλά πρωτότυπα αντίτυπα, ενώ από τα άλλα έργα του Ρήγα, πρωτότυπα αντίτυπα, ή δεν έχουν διασωθεί ή υπάρχουν λίγα μετρούμενα στα δάκτυλα ενός χεριού.

Η «ΧΑΡΤΑ» της Βασιλικής Βιβλιοθήκης Στοκχόλμης.